Mladi za razvoj Šentjurja in Dobja

GLAŽUTE NA KOZJANSKEM

RAZISKOVALNA NALOGA

AVTOR

GAŠPER VEHOVAR

MENTORICA

Jožica Novak

Šentjur, junij 2023

Osnovna šola Franja Malgaja Šentjur

GLAŽUTE NA KOZJANSKEM

RAZISKOVALNA NALOGA

AVTOR:
Gašper Vehovar, 9.b

MENTORICA:
Jožica Novak,
prof. ped. in zgo.

Mladi za razvoj Šentjurja in Dobja, 2023

KAZALO:

1 POVZETEK 5
2 UVOD 7
2.1 Namen raziskovalne naloge 7
2.2 Hipoteze 7
2.3 Metode dela 8
3 TEORETIČNI DEL 9
3.1 Kaj je steklo 9
3.2 Pomen glažutarstva 9
3.3 Zgodovinski oris glažut 10
3.3.1 Glažute v Hrastju in Dobrini (trije obrati, 1739-1784) 10
3.3.2 Glažuti na Bohorju (1739-1784) 11
3.3.3 Glažute na pogorju Maclja (1680-1890) 12
3.3.4 Glažuta Jelovec ali Čača vas (2. pol. 18. stoletja in 1. pol. 19. stol.) 14
3.3.5 Glažuta v Loki pri Žusmu (1837-1886) 15
3.3.6 Glažuta v Olimju (1873-1885) 16
3.4 Vpliv glažut na prebivalstvo 17
3.5 Začetki steklarne Rogaška Slatina 18
4 EMPIRIČNI DEL 19
4.1 Razstava v cerkvi v Loki pri Žusmu 19
4.2 Razstava na dvorcu Strmol Rogatec 22
4.3 Razstava na gradu Podsreda 24
4.4 Ohranjeni stekleni izdelki 24
4.5 Ustna pričevanja o glažutah 28
4.6 Lokacije glažut 29
5 RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK 34
6 LITERATURA, VIRI 36

Kazalo slikovnega gradiva:

Slika 1: Oltar iz stekla. 19
Slika 2: Stekleni kropilnik. 20
Slika 3: Stekleni svečnik. 20
Slika 4: Stekleni lestenec. 21
Slika 5: Stekleni čeveljček. 21
Slika 6: Lestenec. 22
Slika 7: Razstava v dvorcu Strmol (zajem zaslona) 22
Slika 8: Sestavine za izdelavo stekla na dvorcu Strmol. 23
Slika 9: Razstavljeno steklo na dvorcu Strmol. 23
Slika 10: Vitrina s steklenimi izdelki na dvorcu Strmol. 23
Slika 11: Steklo na gradu Podsreda. 24
Slika 12: Zasebna zbirka Alojza Vebra. 24
Slika 13: Zelenkasto obarvane steklenice. 25
Slika 14: Nepobarvani stekleni izdelki. 25
Slika 15: Barvane steklenice in glinena steklenica za mineralno vodo. 26
Slika 16: Steklenica za pivo z napisom: “Julius Larisch dampfbierbrauerei markt tüffer”. 26
Slika 17: Stekleni obtežilnik za papir. 27
Slika 18: Steklenica za žganje v primerjavi z kozarcem. 27
Slika 19: Glažuta v Hrastju (Prva vojaška karta Marije Terezije 1784-1785). 29
Slika 20: Glažuta v Hrastju (Druga franciscejska vojaška karta 1821-1836). 29
Slika 21: Obe glažuti v Hrastju (Franciscejski kataster 1825). 30
Slika 22: Glažuta v Dobrini (Prva vojaška karta Marije Terezije 1784-1785). 30
Slika 23: Glažuta v Dobrini (Franciscejski kataster 1825). 30
Slika 24: Glažuta v Logu (Druga franciscejska vojaška karta 1821-1836). 31
Slika 25: Glažuta v Logu (Franciscejski kataster 1824). 31
Slika 26: Glažuta v Logu (Tretja vojaška karta za Ogrsko kraljestvo 1869-1887). 31
Slika 27: Nova glažuta Kozje (Prva vojaška karta Marije Terezije 1784-1785). 32
Slika 28: Loka pri Žusmu pred postavitvijo glažute (Franciscejski kataster 1825). 33
Slika 29: Glažuta v Loki (Tretja vojaška karta za Ogrsko kraljestvo 1869-1887). 33

Fotografije in zajeme zaslona posnel oz. uredil Gašper Vehovar.

1 POVZETEK

Glažutarstvo se je razvijalo tam, kjer je bilo dovolj lesa. Eden izmed pomembnih območij obratovanja glažut na ozemlju današnje Slovenije je bilo tudi Kozjansko. Na Kozjanskem bilo 11 glažut, večinsko so izdelovale steklenice za slatino.
Od glažut na območju Kozjanskega ni ostankov, ohranili pa so se stekleni izdelki. V teoretičnem delu sem opisal kaj je steklo, pomen glažutarstva, zgodovino glažut, njihov vpliv na prebivalstvo ter začetke Steklarne Rogaška Slatina.
V empiričnem delu sem poiskal še obstoječe steklene izdelke, lokacije nekaterih glažut na starih zemljevidih, in poskusil poiskati ustne informacije o glažutah.

Ključne besede: glažuta, steklo, Kozjansko, steklar, steklarna, stekleni izdelki.

SUMMARY

The glassworks developed where was enough wood. One of the more important areas for the glassworks on the territory of today Slovenia was Kozjansko. In the Kozjansko region there were 11 glassworks, most of them producing bottles for mineral water. There are no remains of glassworks in the Kozjansko area, but glass products have been preserved.
In theoretical part I described what glass is, the importance of glassworks, the history of glassworks, their effect on the population and the start of the Rogaška Slatina glass factory.
In empirical part I found existing glass products, locations of some of the glassworks on old maps, and tried to find oral sources about the glassworks.

Key words: glassworks, glass, Kozjansko, glassworker, glass factory, glassware.

ZAHVALA

Najprej bi se rad zahvalil svoji mentorici Jožici Novak, ki me je usmerjala in mi svetovala pri pisanju te raziskovalne naloge. Prav tako bi se rad zahvalil ge. Slavici Veber in njenemu možu Alojzu Vebru, ker sta mi pomagala pri raziskovanju glažute v Loki pri Žusmu, mi pokazala in dovolila fotografirati njune steklene izdelke iz glažut. Zahvaljujem se tudi ge. Andreji Lipnik in njenemu možu za ogled razstave v cerkvi v Loki pri Žusmu. Hvala tudi Tanji Kotnik za jezikovni pregled.
Posebej hvala še očetu in mami za vso njuno pomoč.

2 UVOD

Večina moje družine oz. sorodnikov izhaja iz Kozjanskega, zato me to območje posebej zanima. Od babice sem večkrat slišal, da so tukaj izdelovali steklo. Ker mi je bila ta tema zelo zanimiva, sem se odločil, da bi o njej napisal raziskovalno nalogo.
Na območju Kozjanskega je včasih stalo deset glažut, nobena glažuta danes več ne stoji več in ni fizičnih ostankov. Od vseh glažut je bila največja in najpomembnejša glažuta v Loki pri Žusmu, ki je delovala v 19. stoletju in bila tretja največja glažuta na Štajerskem. Prav tako je v Loki pri Žusmu danes muzej glažutarstva, ki pa se nahaja v cerkvici Sv. Leopolda. V raziskovalni nalogi sem se trudil poiskati čim več še obstoječih izdelkov iz glažut ter poiskati osebe, ki bi mi pripovedovali o glažutah.

2.1 Namen raziskovalne naloge

Namen raziskovalne naloge je:
- opisati glažute ter njihov pomen,
- poiskati obstoječe izdelke iz glažut,
- povprašati o ustnem izročilu o glažutah.

2.2 Hipoteze

Pred raziskovalnim delom sem si postavil naslednje hipoteze:
1. Glažute so bile tudi na Kozjanskem zaradi gozdne pokritosti in kamnin.
2. Recept za izdelavo stekla se je iz kraja v kraj spreminjal in se je strogo varoval.
3. Zaradi glažut so se kraji povečali in postali pomembnejši.
4. Poklici, povezani z glažutarstvom, so bili ugledni.
5. Ostankov glažut (zgradb in peči) danes ni več.

2.3 Metode dela

Pri raziskovalnem delu sem uporabil naslednje metode dela:

- delo z literaturo,
- postavitev hipotez,
- pridobivanje informacij na spletu (grad Podsreda, dvorec Strmol Rogatec),
- ogled muzej glažutarstva v cerkvi Sv. Leopolda v Loki pri Žusmu,
- interaktivni zemljevidi,
- pogovor z go. Slavico Veber,
- pogovor z go. Andrejo Lipnik,
- preverjanje hipotez.

Za stare fotografije Loke pri Žusmu sem zaprosil tudi Zgodovinski arhiv Celje.

3 TEORETIČNI DEL

3.1 Kaj je steklo

Steklo sodi med privlačne materiale, ki jih je odkril človek. Kot materija je steklo nekaj posebnega; v vročem stanju je tekoče in žareče, v hladnem pa trdno in prosojno, krhko in lomljivo, brezbarvno ali barvno (Zidar, 1994).

Glavna sestavina steklene mase je kremenčev pesek (silicijev oksid), ki postane s pomočjo segrevanja tekoč. Za zniževanje zelo visokega tališča kremenčevega peska (1723°C) se masi dodajo različne alkalije oz. talila, kot so soda (natrijev karbonat), pepelika (kalijev karbonat), apnenec (kalcijev karbonat) ali magnezij (magnezijev oksid), ki to tališče znižujejo (Varl, 2006, str. 13).

Barva stekla je odvisna od snovi, prisotnih v surovinah za izdelavo steklene mase, in od kovinskih oksidov, ki jih stekleni masi dodajamo. Glede na barvo stekla ločimo:

- naravno obarvano steklo (odvisno od nečistoč, prisotnih v surovinah za izdelavo steklene mase),
- brezbarvno (čisto, prozorno, razbarvano),
- barvno steklo (obarvanost dosežemo z dodajanjem kovinskih oksidov) (Varl, 2006).

3.2 Pomen glažutarstva

Beseda glažuta je na Slovenskem v uporabi od 19. stoletja. Prevzeta je iz severnonemške besede *glashütte* (v pomenu steklarna), kar je zloženka iz severnonemških besed *glas* (steklo) in *hütte* (koča) (Fran.si, 2022).

Steklarstvo ima na Slovenskem, še posebej pa na Kozjanskem, vredno tradicijo. Razvilo se je tam, kjer so velike gozdne površine ponujale zadostne količine lesa.

Les je bil namreč potreben kot kurivo za peči, tudi za pridobivanje pepelike, ene od osnovnih sestavin pri proizvodnji stekla. Poleg oglarjenja je bilo steklarstvo edini način izkoriščanja bogatih gozdov, ki so bili oddaljeni od glavnih poti. Ko so steklarne porabile les v gozdovih so se selile, pogosto pa je proizvodnja v njih popolnoma prenehala. Tudi na tem območju je bilo uveljavljeno t. i. gozdno steklo, ki je dobilo svoje ime po lokacijah steklarn (glažut) in po tem, da so za izdelavo uporabljali pepeliko, ki so jo pridobivali iz pepela gozdnih rastlin (Zidar, 1994).

Na Kozjanskem so steklarji oblikovali steklene izdelke podobno kot drugod po Evropi, nekateri izdelki odražajo, da so obvladali tudi najzahtevnejše tehnike, ki so sicer značilne za beneško steklo.

Najbolj se je dejavnost steklarstva razvijala od sredine 18. stoletja, nanjo je vplivalo izjemna geografska lega, veliko gozdnih površin ter razcvet steklarstva v sosednjih deželah. Ponekod na Kozjanskem so jih ustanavljali zemljiški gospodje na svojih posestvih, saj zanje niso bila potrebna posebna dovoljenja oblasti. Po ukinitvi fevdalizma pa so steklarne zemljiški gospodje dajali v najem, steklarne pa so bile pogosto ustanovljene na podlagi koncesije od oblasti. Velik del steklarn so ustanovili steklarski mojstri, tudi meščani. Oboji so s posebnimi pogodbami, sklenjenimi z zemljiškimi gospodi, zagotovili zadostne količine lesa.
Sredi 19. stoletja, je na Štajerskem delovalo 17 steklarn. Tako gosto niso bile posejane nikjer na svetu, razen na Češkem. Steklarne so spreminjale pokrajino. Koncesijo za posek lesa so lastniki namreč dobili v zelo odročnih krajih, zato je bilo tam potrebno zgraditi poti, naselja, skrčiti in kultivirati zemljo, urediti vodotoke. Na Kozjanskem so bili lastniki gozdov, tudi večinoma lastniki steklarn in niso pogozdovali posekanih površin. S tem so omogočili poselitev teh krajev. Popotni steklarji so v nove kraje prenašali svojo kulturo in navade, steklarne pa so omogočale dobro plačano delo tudi domačinom. V mnogih krajih, kjer so delovale steklarne, se je ohranilo krajevno ime - glažuta (Colnarič, 1998).
Gozdne steklarne so propadle konec 19. st. zaradi predragega ogrevanja oz. rastočih cen lesa, zaradi uporabe premalo čistih surovin, neprimerne mase za visokokvalitetne brušene izdelke in posledično nekonkurenčnosti izdelkov. Kljub temu so pomembne zaradi ohranjanja steklarske tradicije, ki predstavlja temelj sodobnega steklarstva (Colnarič, 1998).

3.3 Zgodovinski oris glažut

3.3.1 Glažute v Hrastju in Dobrini (trije obrati, 1739-1784)

Na območju gospoščine Žusem naj bi delovali štirje obrati glažut. Dva v Hrastju, eden v Dobrini in eden v Loki pri Žusmu.

Prva glažuta je stala na območju Hrastja oz. v Ječovju. Najverjetneje je šlo za obrat, ki se omenja v zapuščinskem inventarju iz leta 1739 (Rataj, 2017). Gospoščina je bila med leti 1730 in 1754 v posesti grofov Petazzi in Reisig. Glažuta na jožefinski vojaški

karti ni bila označena. Po smrti grofice Marije Izabele Petazzi je bil sestavljen inventarni popis, v katerem sta omenjena steklar in kositrar na glažuti, ki bi morala biti izplačana do leta 1738. V istem dokumentu je tudi opomba, da bodo morali glažuto odpisati, če ne bodo našli kupca zanjo. V inventarnem popisu je samo 66 steklenic za mineralno vodo in 228 kosov raznega stekla ter nekaj orodja. Tudi inventar iz leta 1739 razkriva, da je glažuta obratovala v režiji gospoščine, upravljal jo je Ferdinand Tomše (Cimperšek, 2016).

Druga glažuta je stala v Hrastju. Leta 1778 jo je upravnik žusemske gospoščine Kajetan Fux prepustil steklarju Ferdinandu Tomšetu skupaj z neko graščinsko kmetijo v Cerovcu (Cimperšek. 2016). Potrjuje jo tudi jožefinski zemljevid, na katerem je označena kot “Glasuta zu Hrastie” (Rataj, 2017).

Tretja glažuta je stala v Dobrini okrog leta 1784 in je prav tako vpisana v jožefinski kataster ter je označena kot “Glasuta zu Dobrina” (Rataj, 2017).

3.3.2 Glažuti na Bohorju (1739-1784)

Lastnik graščine Kozje, Baron Jakob Anton Wintershofen, je pred letom 1739 osnoval glažuto Kozje ali Staro Glažuto. Stara glažuta naj bi stala ob “Bister grabnu”, 3,5 km zahodno od trga, na mestu, kjer se združita dva potoka. Lokacija je bila ugodna za spravilo drv in za odvoz izdelkov, vendar ni preverjena. Na najstarejših katastrskih kartah je označena na pobočju, kjer je danes domačija Bezamovski (Cimperšek, 2016).

Stara glažuta je obratovala krajši čas, v celem letu komaj 20 tednov. V enem tednu je porabila 1,5 startina pepelike. Letno je imela 900 gld. prihodkov in 808 gld. stroškov. Leta 1775 so jo morali zapreti, da ne bi železarne v Fužinah pod Bohorjem ogrozila pri oskrbi z ogljem. Stara Glažuta je popolnoma iztrebila gozdove pri vaseh Klakoče, Cerovec, Toplice in Kranjčev vrh, kar je tudi pripomoglo k preselitvi lokacije.

Nova glažuta - Kozje 2, naj bi stala na današnji domačiji Fridl, visoko na pobočju Vetrnika, vendar Jožefinski kataster iz leta 1784 označuje na tem mestu samo

kuhalnico pepelike, zato točne lokacije glažute še danes ne vemo. O glažuti imamo zelo malo podatkov, ne vemo niti, kdaj je obratovala. Na jožefinskem vojaškem zemljevidu 1763-1787, v 5. zvezku, sekcija 217 D1, je lokacija Nove glažute v Rihtarjevem grabnu, severovzhodno od Okiča, bliže vodotoku Bistrice, in samo pol ure oddaljena od Kozjega. Na zemljevidu je označena kot "Glass Hütten", v opisu pa je navedeno, da so na krčevini, ki je posledica delovanja glažute, ostale so pa samo razmetane kajže, bližnji gozd pa je povsem izčrpan (Cimperšek, 2016).

3.3.3 Glažute na pogorju Maclja (1680-1890)

Na pogorju Maclja in Donačke gore so rasli obširni bukovi pragozdovi. Na tem območju so skozi čas nastale tri glažute.

Glažuta v Žetalah (Macelj 1) so morda že pred letom 1680 zasnovali knezi Eggenbergi, ki so bili tedaj lastniki gospoščine Gornji Rogatec. Eggenbergi so prav tako bili že od 16. stoletja lastniki obsežnih posestev in steklarn v Avstriji in na Češkem. Najstarejši dokaz o glažuti je pismo, napisano dne 22. 1. 1702, kjer je knez Johann Seyfried Eggenberg obvestil svojega brata Johanna Christiana, v Krumau na Češkem, o smrti svojega steklarskega mojstra, in prosil naj mu čim prej pošlje mojstra, ki je vešč izdelovanja kakovostne steklenine. Zapisal je tudi, da bo imel mojster dobre delovne in življenjske razmere. Še istega leta je prispel steklarski mojster Pankratz Piebl iz knežje glažute v Eichu v Zgornji Avstriji. O glažuti ne vemo veliko, ne vemo niti, kje točno je stala (Cimperšek, 2016). Prav tako o delovanju glažute govorijo poročila, ki jih srečujemo v 19. stoletju, sicer govorijo o obratovanju glažute, in ne o lokaciji. Ignac Uhl, ki je svoje poročilo kot upravljalec posesti Rogatec in Strmol, poslal nadvojvodi Janezu v Gradec 31. 12. 1811, in med drugim zapisal *"Tukaj sta dve gospoščinski steklarni, ki sicer ne obratujeta več, a je prisotnost stekla tu že več kot 150 let. Najstarejša glažuta je delovala v župniji Žetale v gospoščinskem gozdu Macelj, kjer se je gozd že obnovil, za kar je potrebno obdobje 100 let"*(Rataj, 2017). Les za taljenje in pepeliko so sekali na severnih pobočjih Maclja in Donačke gore. Ko je v bližini začelo zmanjkovati lesa, pa tudi zaradi velike oddaljenosti od glavnega odjemalca steklenic pri Sv. Križu, se je glažuta preselila na južno stran Maclja v Zgornje Obsotelje (Cimperšek, 2016).

Druga glažuta je stala v Dobovcu (Macelj 2) verjetno že okoli leta 1700, za časa Karla Cajetana grofa Leslieja, ki se je poročil z eno od hčera knezov Eggenberg. Glažuta je stala na sotočju potoka, ki se pri železniškem postajališču Dobovec zliva v Sotlo. Na njivi, kjer je stala, so pred desetletji pri oranju naleteli na steklene okruške. Les so sekali v neposredni bližini na jugozahodnem pogorju Maclja. Bukovi gozdovi tedaj še niso imeli druge uporabne vrednosti, kot da jih pretopijo v steklo ali izkrčijo ter spremenijo v kamne brusnih kolutov. Les so po strmih pobočjih spravljali ročno, po jarkih pa so jih do glažute vlekli z volovsko vprego. V terezijanskem katastru je bil leta 1757 okoli 1.300 ha velik bukov pragozd na Maclju ovredoten na 1.500 gld., medtem ko je sama glažuta letno donašala 629 gld. čistega dobička (Cimperšek, 2016).

Veliko o tej glažuti izvemo iz obdobja v letih 1758 do 1762, ko je potekal sodni spor med zakupnikom gospoščine Gornji Rogatec Blasiusom Schureyom in steklarskim mojstrom Valentinom Voithom. Spor se je zaostril do te mere, da je zadeva prišla do cesarjeve dvorane na Dunaju. Steklarski mojster Valentin Voith je zahteval 3211 gld. odškodnine, Schurey pa je Voithu očital zanikrnost pri vodenju poslovnih knjig. Voith se je obtožb branil z dejstvom, da ni pismen. V veliko pomoč mu je bil brat Karl Voith, ki je bil takrat zaupnik steklarne v samostanu sv. Pavla na Koroškem. V sodnem spisu je ohranjen podatek, da je zaloga steklarne v tem času predstavljala 118 886 steklenic za kislo vodo, kar naj bi pomenilo samo 3,3 % zaloge vseh izdelanih steklenic. Razplet spora ni znan, ohranjen pa je podatek, da je v letih od 1758 do 1762 bil Valentin Voith mojster v steklarni grofa Gaisrucka v Svetlem Dolu pod Svetino, po letu 1763 pa ga omenja Franc Minařik kot steklarja v glažuti Smolnik na Pohorju (Rataj, 2017). Leta 1775 je bilo zaposlenih samo devet delavcev, kar je naznanjalo na njen bližajoči se konec (Cimperšek, 2016).

Največja glažuta je bila v Logu ob Sotli (Macelj 3). Ta je od leta 1794 do 1890 izdelovala steklenice za Rogaško Slatino, pa tudi drugo steklenino. Glažuta je zaposlovala 40 steklarjev in najmanj 25 drvarjev. V veliki tovarni so izdelovali steklenice, v drugem pa ostale vrste stekla. Letno so izdelali pol milijona steklenic. V tednu dni so napihali do 3.800 kosov. Skozi čas delovanja so velik problem bile zelo slabe ceste (Cimperšek, 2016).

Leta 1803 je Anton Attems kupil gospoščino Rogatec in steklarno, ki je tedaj že slovela po kakovostnih izdelkih. Kremenjak so pridobivali iz neposredne bližine, saj je pogorje Maclja iz miocenskega peščenjaka, glino so vozili iz Polskave, polovico potrebne pepelike so krili iz lastnih gozdov, ostalo pa od drugod. Za popolno lastno oskrbo bi morali povečati zmogljivost pepelarne. Od leta 1812 je steklarna imela skladišče v Zagrebu in tam razvažala izdelke po celotni Iliriji. Steklarna je skozi čas delovanja tudi bila večkrat zakupljena. Leta 1853 je bil zakupnik Anton Friedrich. Po letu 1855 so mu sledili Franc in Edvard Bauman in Gustav Weinstein z družbo Hirsch&Trexler. Steklarna v Logu je izdelovala embalažno in namizno steklo. Steklarsko naselje so tvorila številna poslopja, zgradbe so bile še brusilnica, skladišča, več enonadstropnih stanovanjskih stavb idr. pomožni objekti. Steklarna je imela dve talilni, dve hladilni peči, dve peči za pesek in peč za sušenje drv. Po letu 1860 je lokomobila z 12 PS poganjala 6-redne stope z železnimi čevlji, brusilnico z 18 delovnimi mesti, jarmenik in krožno žago. Ko sta leta 1862 bila zakupnika Fischer in Weinstein je steklarna uporabljala samo eno peč. V tem času je zaposlovala 36 delavcev in 8 drvarjev, iz poročila je možno razbrati, da je tovarna leta 1868 ponovno začela z delom, zato lahko sklepamo da je začasno stala. Inventar iz leta 1874 navaja eno vodno kolo, lokomobilo, dve peči in 18 brusilnih mest. Skupaj pa naj bi takrat bilo zaposlenih 70 oseb, ki so letno izdelali 20 ton steklarskih izdelkov. Steklarna v Logu je prenehala delovati leta 1890, na mestu pa so začeli izdelovati stole iz parjene kovine (Cimperšek, 2016).

3.3.4 Glažuta Jelovec ali Čača vas (2. pol. 18. stoletja in 1. pol. 19. stol.)

Glažuta Jelovec ali Čača vas pod Bočem je delovala že v drugi polovici 18. stoletja. Ustanovil jo je grof A. Gaisruck, prve omembe glažute pa zasledimo v jožefinskem katastru, kjer najdemo navedbo, da “v temnih pragozdovih izdelujejo steklenice za kislo vodo iz zelenega stekla”. Glažuta je imela zadostne zaloge lesa, pesek so pridobivali v bližnji dolini in potoku, glino pa so dovažali iz Voitsberga in Pragerskega. Ker je bila glažuta stisnjena v ozko dolino, je to onemogočalo, da bi se razvila v večji obrat. Steklarna je izdelovala večinoma slatinske steklenice. Nadvojvoda Janez, ki je v letih 1800 do 1812 večkrat obiskal zdravilišče v Rogaški Slatini, je med drugim v svojem dnevniku zapisal, da je obiskal lokacijo glažute v Jelovcu in videl, da je popolnoma zapuščena ter potrebna obnove. Za leto 1808 je znan podatek, da je glažuta v Jelovcu v polovici leta prodala 130 968 steklenic za kislo vodo. Zadnji pomembnejši podatki za

glažuto pa izhajajo iz leta 1838, ko Rudolf Puff poroča o preko 380 000 napolnjenih steklenicah mineralne vode Agua di Cilli, ki so jo ovite v slamo poslali na Madžarsko in v Italijo (Rataj, 2017).

3.3.5 Glažuta v Loki pri Žusmu (1837-1886)

Glažuta v Loki je bila zgrajena leta 1837. Postaviti jo je dal Johann Friedrich. Zgrajena je bila ob Žamerškem potoku, ki je imel tako zadosten pretok, da je lahko poganjal brusilnico in dve stopi. Steklarna je delovala na les, zato je Friedrich sklenil pogodbo o poseku 900 johov gozda z grofom Harbuval Chamarom, lastnikom žusemske gospoščine. Pogodba je bila vknjižena v zemljiško knjigo 6. 2. 1837, po njej pa naj bi v osemdesetih letih posekali okrog 85 000 klafter lesa oziroma 1062 klafter letno.
Leta 1839 je obrat prevzel Jožef Gotscher, češki steklar iz Haida. Istega leta je postal tudi solastnik vrelca mineralne vode v Kostrivnici. Steklarna je doživljala razcvet in skupaj z gozdnimi delavci je steklarna imela že 180 zaposlenih, kar jo je po velikosti uvrščalo na tretje mesto na Štajerskem (Rataj, 2017). Izdelki so bili kakovostni in niso zaostajali za češkimi; večino so jih izvozili preko Trsta. Steklarna je leta 1841 prejela, na notranji avstrijski razstavi, bronasto medaljo za svoje izdelke. Na industrijski razstavi v Ljubljani leta 1844 pa je prejela srebrno medaljo. Avstrijski cesar Ferdinand I. je ob ogledu razstave kupil garnituro kozarcev (Cimperšek, 2016). Gotscher se je po letu 1845 zapletel v sodni spor z grofom Harbuval Charmarom, ki je želel ponovno prodati že prej določene količine lesa na osnovi pogodbe z Friedrichom. Spor je dosegel dvorno pisarno na Dunaju, ki je posredovala s posebnim cesarskim nadzornikom na terenu. V času sodnega spora je Harbuval Chamaro leta 1855 prekinil pogodbo, Gotscherju zaplenil posekan les in del gozdov razprodal kmetom (Rataj, 2017). Zato je Gotscher z grofom Ignacem Attemsom sklenil petletno pogodbo o nakupu lesa v gozdovih podčetrtške gospoščine. Dvorna pisarna je sicer zaščitila podjetnika Jožefa Gotscherja pred samovoljo Harbuvala, a je zanj prišla ugodna rešitev štiri leta prepozno, šele leta 1859, ko je Jožefa Gotscherja nasledil sin Franc (Cimperšek, 2016).
Leta 1860 sta steklarno prevzela brata Fiegmüller iz Češke. Povečala in poboljšala sta steklarno, izboljšala kakovost in pomnožila izbor izdelkov, tako da je postala ena največjih štajerskih steklarn (Cimperšek, 2016). Po podatkih za leto 1862 je steklarna proizvedla 13 000 kop belega, zelenega in barvnega stekla v vrednosti 40.000 fl. V tem

letu je obrat deloval 192 dni na leto in delovni čas, ki je bil običajno normiran na 14 ur, so zaradi obsega proizvodnje podaljšali na 18 ur dnevno. V glažuti so delale tudi ženske in celo otroci mlajši od 14 let (Rataj, 2017). Izdelovali so različne izdelke kot so okenska stekla in pivske posode, glavni proizvod so bile steklenice za mineralno vodo. Največ namiznega stekla so prodajali v Levant in Italijo. Leta 1866 jima je graška obrtna in trgovska komora odobrila privilegij. Steklovino so bistrili z arzenom, rjavim manganovcem in barvali s kromkalijem ter kobaltom. Pesek so kupovali v Avstriji. Uporabljali so medeninaste modele, ki so jih prevzeli steklarji v Hrastniku, po zaprtju steklarne v Loki. Leta 1865 se je podjetje preoblikovalo v družbo Gebrüder Fieglmüller et Neffe, po letu 1872 pa v družbo Fieglmüller et Sohn. Leta 1868 so ustanovili enorezno tovarniško šolo (Cimperšek, 2016).

Loška steklarska naselbina je poleg proizvodnega obrata obsegala še stanovanjske objekte za delavce, razna skladišča, lastnikovo hišo, ki so jo domačini poimenovali "Herrnhaus", in cerkev sv. Leopolda, ki jo je Leopold Fieglmüller dal postaviti leta 1871, za potrebe steklarskih delavcev in njihovih družin. Postaviti je dal tudi šolo, ki pa je otroci niso redno obiskali, saj so delali kot odnašalci v steklarni. Zaradi tega je bil Feiglmüller tudi kaznovan (Rataj, 2017).

Čez čas je začelo lesa primanjkovati, zato je proizvodnja kazala znamenja upada. Les iz oddaljenih gozdov je postal prevelik strošek, zato je leta 1877 Leopold Fiegmüller zaprosil za odprtje premogovnika na Babni Gori. Kljub podeljeni pravici do izkoriščanja premoga, premogovnika ni odprl. Število zaposlenih se je vse bolj manjšalo. Leta 1873 je Leopold Fiegmüller odprl obrat v Olimju in tja tudi preusmeril del delavcev. Po letu 1873 je v Loki ostalo le še 10 steklarjev in 10 brusilcev. Steklarna je ugasnila peči leta 1886 (Rataj, 2017).

3.3.6 Glažuta v Olimju (1873-1885)

Steklarski obrat v Olimju pri Podčetrtku bi lahko poimenovali kot poslednjo klasično glažuto na Kozjanskem. Njeno odprtje je bilo še toliko bolj tvegano, saj vemo, da je v tem času delovala že vrsta steklarn, ki so kot kurivo uporabljale premog in to je proizvodnjo bistveno pocenilo. Takšne steklarne so bile v Zagorju ob Savi, Trbovljah, Hrastniku, Straži pri Rogatcu, že desetletja prej pa je kurila premog steklarna v Libojah. (Rataj, 2017).

Glažuto je leta 1873 osnoval Leopold Feiglmüller, imela je eno talilno peč, dve stopi, brusilnico in kuhalnico pepelike ter je zaposlovala 30 delavcev brez drvarjev in voznikov. Glažuta je obratovala 12 let, ko je domnevno zmanjkalo lesa v bližini. Toda lesa je bilo v neposredni bližini Olimske gore in v Olimskem logu dovolj, verjetno je lastnik Attems zanj preveč zahteval. V poročilu gospodarske zbornice za leto 1886 se glažuta ne omenja več. O glažuti danes ni več nobenega sledu, domnevno so bile pomožne stavbe glažute: Osojnikova domačija, kjer so bila stanovanja (kasneje trgovina in gostilna), Pevčeva ter Jakobova hiša - leta 1974 jih je vse uničil potres. (Cimperšek, 2016).

3.4 Vpliv glažut na prebivalstvo

Literature, ki bi neposredno omenjale življenje ljudi v Kozjanskih glažutarskih naseljih je zelo malo. Vemo pa veliko o življenju ljudi v Pohorskih glažutarskih naseljih, ki pa naj bi bila podobna tem na Kozjanskem.

Veliko steklarjev je bilo potujočih, večina pa se jih je ustalila v glažutah, kjer so si ustvarili družine. Znanje in izkušnje o oblikovanju stekla so prenašali na sinove. V steklarnah so bile zaposlene tudi ženske in otroci. Delovne razmere so bile težke. Delali so po dvanajst ur dnevno. Kljub dobremu zaslužku in drugim ugodnostim so steklarji težko živeli. Umirali so mladi, največkrat zaradi tuberkuloze. Povprečna življenjska doba je bila 35 let. Zaradi tuberkuloze niso umirali samo steklarji, ampak tudi drobilci kremenjaka, talilničarji, pepelarji in steklobrusilci. Poročen steklar je v naselju dobil hišico in nekaj zemlje v zakup. Mojstri so vodili steklarsko delavnico, pomagali so jim pomočniki in odnašalci. Odnašalci so bili otroci steklarjev, ki so z leti postali učenci. Po opravljeni učni dobi, ki je trajala tri leta, je učenec opravljal preizkus (Colnerič, 1998).

Izdelovanje stekla je bilo nekaj posebnega zaradi skrivnosti, v katero je bil zavit nastanek stekla, zračne snovi, v katero so se z močjo ognja preoblikovali zemeljski elementi. Steklarji v Muranu so pripravo steklene mase, barvanje stekla in tudi tehnike okraševanje skrbno pazili. Kljub zelo ostrim kaznim za prestopnike pa so se recepti vendar širili, celo v obliki vzročnih knjig (Kos, 1994).

3.5 Začetki steklarne Rogaška Slatina

Steklarna Rogaška Slatina je bila ustanovljena leta 1927 in s tem nadaljevala skoraj 350-letno tradicijo izdelovanja stekla na območju Kozjanskega (Steklarna-rogaska.si, 2022). Lokacijo so izbrali zaradi rudnika premoga ter zdravilišča v bližini.

Steklarna je od začetka izdelovala zahtevnejše ročno pihane izdelke iz kristalnega stekla, med katerimi so izstopale steklenice, vrči, vaze in kozarci v gladki, brušeni ali slikani izvedbi. Ker se je steklarska industrija soočala s pomanjkanjem steklarskih mojstrov, je leta 1947 poleg steklarne odprla še industrijsko šolo (kasneje Steklarsko šolo) v Rogaški Slatini (Rogatec.si, 2019).

4 EMPIRIČNI DEL

4.1 Razstava v cerkvi v Loki pri Žusmu

V Loki pri Žusmu, je leta 1871 bila postavljena cerkev sv. Leopolda za potrebe steklarskih delavcev in njihovih družin. Danes ta cerkev še vedno stoji, v njej je manjši muzej glažute. V njej najdemo veliko steklenih izdelkov, najbolj pa pritegne pozornost steklen lestenec, ki visi nad prižnico. Cerkev sem obiskal v januarju. Razkazala sta mi jo ga. Andreja Lipnik ter njen mož.

Slika 1: Oltar iz stekla.

Slika 2: Stekleni kropilnik.

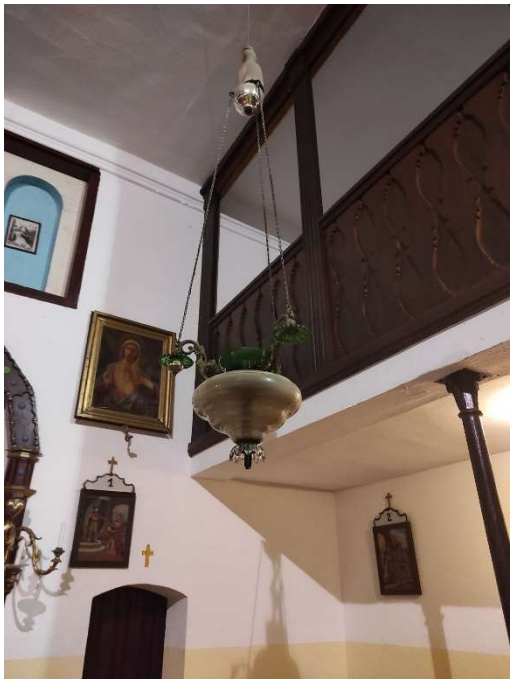

Slika 3: Stekleni svečnik.

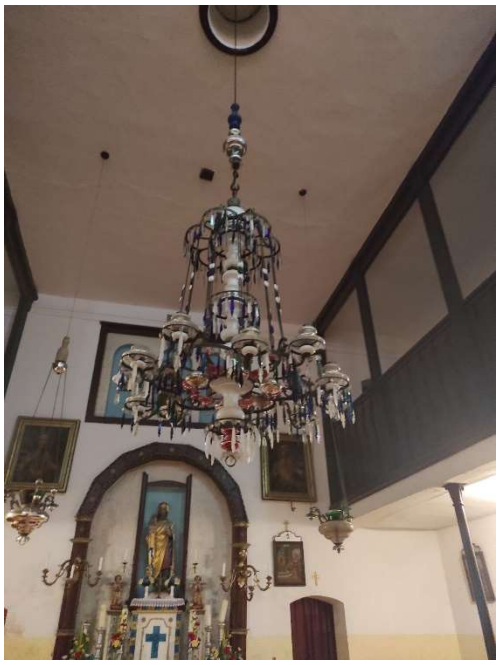

Slika 4: Stekleni lestenec.

Slika 5: Stekleni čevelček.

Slika 6: Lestenec.

4.2 Razstava na dvorcu Strmol Rogatec

V dvorcu Strmol Rogatec je stalna razstava Od glažute do steklarne. Poleg obiska dvorca in ogleda razstave je mogoč tudi interaktivni sprehod po razstavi.

Slika 7: Razstava v dvorcu Strmol (zajem zaslona)

Slika 8: Sestavine za izdelavo stekla na dvorcu Strmol.

Slika 9: Razstavljeno steklo na dvorcu Strmol.

Slika 10: Vitrina s steklenimi izdelki na dvorcu Strmol.

4.3 Razstava na gradu Podsreda

Gozdne steklarne ali glažute so se na Kozjanskem razvile predvsem tam, kjer so gozdne površine ponujale zadostne količine lesa. Nastajali so izdelki iz zelenega in brezbarvnega stekla. V kozjanskih steklarnah so poleg steklenic za slatino izdelovali še steklovino za shranjevanje zdravil in živil, svetila ter servirno in jedilno posodo. V zbirki na gradu Podsreda so predstavljeni predvsem stekleni predmeti iz 19. in začetka 20. stoletja (Castle.podsreda.si, 2022).

Slika 11: Steklo na gradu Podsreda.

4.4 Ohranjeni stekleni izdelki

Ko sem iskal ohranjene izdelke iz glažut, sta mi pomagala Alojz in Slavica Veber iz Loke pri Žusmu, saj imata veliko izdelkov doma. Dovolila sta mi, da izdelke, ki jih imata, fotografiram in uporabim v nalogi. Izdelki so stari in so bili narejeni v lokalnih glažutah, pri nekaterih natančna lokacija ni znana.

Slika 12: Zasebna zbirka Alojza Vebra.

Slika 13: Zelenkasto obarvane steklenice.

Slika 14: Nepobarvani stekleni izdelki.

Slika 15: Barvane steklenice in glinena steklenica za mineralno vodo.

Slika 16: Steklenica za pivo z napisom: “Julius Larisch dampfbierbrauerei markt tüffer”.

Slika 17: Stekleni obtežilnik za papir.

Slika 18: Steklenica za žganje v primerjavi z kozarcem.

4.5 Ustna pričevanja o glažutah

Ko sem povpraševal o ustnih pričevanjih o glažutah, sta mi prav tako pomagala g. Alojz in ga. Slavica Veber. Povedala sta tudi nekaj kar v literaturi ni bilo omenjeno.

Po pričevanjih ge. Slavice naj bi glažuta v Loki pri Žusmu, preden je stala v Loki pri Žusmu, stala nekje v Žamerku (manjše naselje zahodno od Loke), in se ji bi naj reklo Stara glažuta, enako stvar je tudi potrdila moja babica Bernarda Sinkovič. Ta "starejši obrat" ni bil nikoli omenjen v literaturi. Tudi na vojaških in katastrskih zemljevidih ga nisem uspel najti. Prav tako je ga. Slavica omenila obrat v Ječovju, Hrastju in Dobrini, ki so omenjeni v literaturi.

Gospod Alojz mi je povedal, da so, v glažuti v Loki pri Žusmu, barvali steklo samo za domači proizvod. Po njegovih pričevanjih naj bi bilo čisto in nepobarvano steklo izvažano daleč in v druge države, medtem pa naj bi steklo za domač proizvod barvali z različnimi travami, kar bi mu dalo ta zelenkast odtenek. Slučajno je tudi omenil, da se naj bi včasih Loki kot kraju reklo kar "Glažuta".

Gospo Slavico sem vprašal, kakšen je bil družbeni položaj steklarjev. Povedala mi je, da je bil steklar včasih zelo ugleden in spoštovan poklic.

4.6 Lokacije glažut

Literatura je velikokrat omenila, da so glažute označene na raznih vojaških in katastrskih zemljevidih, zato sem poskusil najti lokacije na vseh teh zemljevidih. Da sem lahko to naredil sem uporabil spletno stran, na kateri so digitalni vojaški zemljevidi in franciscejski kataster. Povezava do strani: https://maps.arcanum.com/en/map/europe-19century-thirdsurvey.

Glažuti v Hrastju

Slika 19: Glažuta v Hrastju (Prva vojaška karta Marije Terezije 1784-1785).

Slika 20: Glažuta v Hrastju (Druga franciscejska vojaška karta 1821-1836).

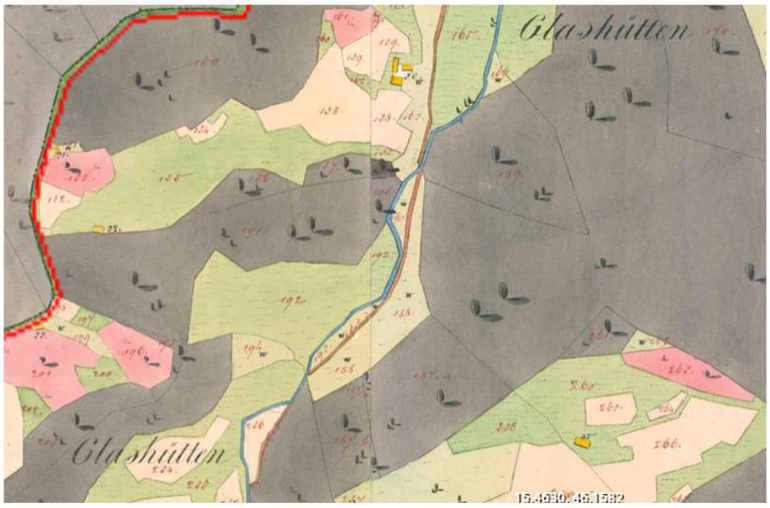

Slika 21: Obe glažuti v Hrastju (Franciscejski kataster 1825).

Glažuta v Dobrini

Slika 22: Glažuta v Dobrini (Prva vojaška karta Marije Terezije 1784-1785).

Slika 23: Glažuta v Dobrini (Franciscejski kataster 1825).

Glažuta v Logu

Slika 24: Glažuta v Logu (Druga franciscejska vojaška karta 1821-1836).

Slika 25: Glažuta v Logu (Franciscejski kataster 1824).

Slika 26: Glažuta v Logu (Tretja vojaška karta za Ogrsko kraljestvo 1869-1887).

Glažuta na Bohorju

Slika 27: Nova glažuta Kozje (Prva vojaška karta Marije Terezije 1784-1785).

Glažuta v Loki pri Žusmu

Loka pri Žusmu se je v času obratovanja glažute povečala. To lahko vidimo tudi, ko primerjamo zemljevide iz 19. stoletja. Na Franciscejskem katastru (1825) glažute še ni bilo, iz zemljevida lahko razberemo samo nekaj hiš. Na tretji vojaški karti za Ogrsko kraljestvo (1869-1887) glažuta že stoji in lahko razberemo večji kraj z več hišami.

Slika 28: Loka pri Žusmu pred postavitvijo glažute (Franciscejski kataster 1825).

Slika 29: Glažuta v Loki (Tretja vojaška karta za Ogrsko kraljestvo 1869-1887).

5 RAZPRAVA IN ZAKLJUČEK

Steklo je danes samoumevno in dostopen material za široko potrošnjo, v preteklosti pa je bilo steklo redkost. S pojavom glažut je prebivalcem Kozjanskega postalo bolj dostopno, a zelo cenjeno. Po pripovedovanju g. Alojza Vebra je bil namreč pomemben vsak stekleni izdelek. S steklenimi izdelki se je skrbno ravnalo.

Hipoteze sem postavil na podlagi prebiranja literature, lastnih domnev ter želji po raziskovanju.

1. Glažute so bile tudi na Kozjanskem zaradi gozdne pokritosti in kamnin.

Sam izraz glažuta pomeni gozdna steklarna. V literaturi je večkrat omenjeno, da, ko je začelo gozda zmanjkovati, so se ali prestavile ali zaprle.

Predvideval sem, da bom z uporabo zemljevidov lahko opazil zmanjšanje gozdne pokritosti območja okoli glažut, vendar je časovni razpon med datumi zemljevidov prevelik, da bi lahko zanesljivo sklepal.

Hipotezo potrjujem.

2. Recept za izdelavo stekla se je iz kraja v kraj spreminjal in se je strogo varoval.

Literatura omenja, da so se delavci glažut selili kot nomadi. Tudi namembnost steklenic je bila različna (za Kozjansko so večinoma izdelovali za mineralno vodo). Literatura tudi omenja, da so Muranski steklarji recepte skrbno pazili in, da je bilo izdelovanje stekla skrivnostno. Za območje Kozjanskega nisem našel preverjene informacije.

Hipotezo delno potrjujem.

3. Zaradi glažut so se kraji povečali in postali pomembnejši.

Na Kozjanskem so bili lastniki gozdov, tudi večinoma lastniki steklarn. Ker niso pogozdovali posekanih površin, so tako omogočili poselitev teh krajev. Ker so koncesijo za odsek lesa dobili v zelo odročnih krajih, je bilo potrebno urediti tudi poti, vodotoke, zgraditi naselja. V Loki pri Žusmu so postavili tudi šolo in cerkev, kraj pa je v času obratovanja glažute povečal.

Hipotezo potrjujem.

4. Poklici, povezani z glažutarstvom so bili ugledni.

Po navedbi literature in pripovedovanju ge. Slavice je bil poklic glažutarja ugleden in cenjen.

Hipotezo potrjujem.

5. Ostankov glažut (zgradb in peči) danes ni več.

Literatura večkrat omenja, da so glažut danes več ni in se za določene točne lokacije ne ve. Na področju glažut za katere je bila lokacija znana, danes ni več ostankov. Kjer je bila nekoč glažuta v Loki pri Žusmu, je danes podjetje Koval, kjer je bila glažuta v Olimju, so bile domnevno pomožne stavbe glažute, ki so bile uničene v potresu na Kozjanskem leta 1974.

Hipotezo potrjujem.

V svoji nalogi sem želel tudi kakšno fotografijo, kjer bi bili vidni ostanki glažut, predvsem Loke pri Žusmu, katere zgodovina mi je dobro poznana. Fotografij nisem našel, tudi ne v Zgodovinskem arhivu Celje.

V sklopu raziskovanja si bom ogledal razstavo na gradu Podsreda (v času pisanja naloge je bil zaprt) ter prehodil glažutarsko pot (ogled Steklarne Rogaška Slatina in pihanje stekla v dvorcu Strmol).

V začetku nastajanja raziskovalne naloge sem pričakoval, da bom našel še kaj materialnih ostankov glažut oz. več steklenih izdelkov.

6 LITERATURA, VIRI

LITERATURA

Cimperšek, M., *Glažute in steklarne v Sloveniji ter njihova zgodovinska vez z gozdovi*, Kamnik: Studio Dataprint, 2016.

Colnerič, M. (ur.), *50 let steklarske šole*, Celje: Grafika Gracer, 1998.

Kos, M. *Ljubljanske steklarne v 16. stoletju in njihovi izdelki*, Ljubljana: Narodni muzej, 1994.

Rataj, J. *Steklo na Celjskem : od 18. stoletja do danes*, Celje: Pokrajinski muzej: 2017.

Varl, V., *Pohorsko steklo - steklo z dušo*, Maribor: Pokrajinski muzej, 2006.

Zidar, F., *Glažute na Kozjanskem*, Ljubljana: Tiskarna Ljubljana, 1994.

INTERNETNI VIRI

Grad Podsreda. Pridobljeno: 6. 12. 2022. (internetni vir). Dostopno na: https://castle podsreda. com/stalne-razstave/

Od glažute do steklarne – steklo na Rogaškem (2019) (internetni vir). Pridobljeno: 6. 12. 2022. Dostopno na: https://www.rogatec.si/wpcontent/uploads/2019/05/BROSURASteklarstvo_A5.pdf

Slovar slovenskega knjižnega jezika, Druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja (2014) (internetni vir). Pridobljeno: 18. 10. 2022. Dostopno na: www.fran.si

Steklarna Rogaška (internetni vir). Pridobljeno: 6. 1. 2022. Dostopno na: https://steklarna-rogaska.si/o-nas/

USTNI VIRI

Ga. Andreja Lipnik, december 2022

G. Alojz in ga. Slavica Veber, februar 2023